

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ISSN 2616-650X
DOI: 10.31110/2616-650X

ОСВІТА ІННОВАТИКА ПРАКТИКА

Науковий журнал

Том 11 № 4

Суми - 2023

Рекомендовано до видання вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 10 від 24.04.2023 р.)

Редакційна рада:

Боряк Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Воскоглу Майкл,
доктор філософії, професор (Греція)
Петриченко Лариса Олексіївна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Пріма Раїса Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Рибалко Петро Федорович,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Сарфо Джейкоб Овусу,
доктор здоров'язбереження (Гана)
Семеніхіна Олена Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Харченко Інна Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Шукатка Оксана Василівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Лазоренко Сергій Анатолійович,
доктор педагогічних наук, доцент (Україна)

Лукашова Тетяна Дмитрівна,
доктор фізико-математичних наук, доцент (Україна)
Акімова Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Васько Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Дегтярьова Неля Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Олійник Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Руденко Юлія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Удовиченко Ольга Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Шищенко Інна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Юрченко Артем Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

045 Освіта. Інноватика. Практика : науковий журнал. Том 11, № 4 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, редкол.: О. В. Семеніхіна (гол. ред.) [та ін.]. Суми : [СумДПУ ім. А. С. Макаренка], 2023. 74 с.

Наказом МОН України №894 від 10.10.2022 р.
журнал «Освіта. Інноватика. Практика» затверджено як
ФАХОВЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ категорії «Б»
за спеціальностями 011 Освітні, педагогічні науки;
013 Початкова освіта; 014 Середня освіта; 015 Професійна
освіта; 016 Спеціальна освіта; 017 Фізична культура і спорт.

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.

УДК 371

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Makarenko Sumy State Pedagogical University

ISSN 2616-650X
DOI: 10.31110/2616-650X

EDUCATION INNOVATION PRACTICE

Scientific Journal

Vol. 11, No 4

Sumy – 2023

Recommended for publication of the Academic Council
of Makarenko Sumy State Pedagogical University
(protocol № 10 from 24.04.2023)

Editorial Board:

Boriak Oksana,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Voskoglou Michael,

Ph.D., Professor (Greece)

Petrychenko Larysa,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Prima Raisa,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Rybalko Petro,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Sarfo Jacob,

Dr. of Health Promotion (Ghana)

Semenikhina Olena,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Kharchenko Inna,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Shukatka Oksana,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Lazorenko Serhii,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Associate Professor (Ukraine)

Lukashova Tetyana,

Dr. of Physical and Mathematical Sciences, PhD,
Associate Professor (Ukraine)

Akimova Olena,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Vasko Olha,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Dehtiarova Nelia,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Oliinyk Nataliia,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Rudenko Yuliya,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Udovychenko Olga,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Shishenko Inna,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Yurchenko Artem,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

E45 Education. Innovation. Practice : Scientific Journal. Vol. 11, No 4/ Makarenko Sumy State Pedagogical University, O. Semenikhina (chief editor). Sumy : [Makarenko Sumy State Pedagogical University], 2023. 74 p.

The Ministry of Education and Science of Ukraine has conferred a **category "B"** to the professional edition "Education. Innovation. Practice" in the **specialties** – 011 Educational, pedagogical sciences; 013 Primary education; 014 Secondary education; 015 Professional education; 016 Special education; 017 Physical culture and sports (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №894, October 10, 2022).

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.

Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.

UDC 371

© Makarenko Sumy State Pedagogical University, 2023
Ukraine, Sumy, Romenska str., 87

ЗМІСТ

Лілія ВАСИЛЬЧЕНКО, Наталія ШАЦЬКА	6
АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	6
LILIA VASYLCHENKO, NATALIA SHATSKA	6
ANALYSIS OF THE READINESS OF BASIC SECONDARY EDUCATION TEACHERS TO IMPLEMENT AN INTEGRATIVE APPROACH IN THE EDUCATIONAL PROCESS	6
Олександр ВЬЮНЕНКО, Карен АГАДЖАНОВ-ГОНЗАЛЕС, Світлана АГАДЖАНОВА, Юлія РУДЕНКО	13
ІНФОРМАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ ЯК БАЗА ІННОВАЦІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ	13
OLEKSANDR VIUNENKO, KAREN AHADZHANOV-HONSALES, SVITLANA AHADZHANOVA, YULIYA RUDENKO	13
INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES OF ELECTRONIC LEARNING AS A BASE OF INNOVATION IN HIGHER EDUCATION	13
Тетяна ГУРТОВА, Світлана НЕЗГОДА	20
ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЇ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	20
TETYANA GURTOVA, SVITLANA NEZHODA	20
PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS CORRECTION OF THE MENTAL HEALTH OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE	20
Неля ДЕГТЯРЬОВА, Сергій ПЕТРЕНКО, Ольга УДОВИЧЕНКО	26
РОБОТА З ГРАФІЧНИМИ ВІДЖЕТАМИ ПРИ ВИВЧЕННІ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ PYTHON В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	26
NELIA DENTIAROVA, SERGIH PETRENKO, OLGA UDOVYCHENKO	26
WORKING WITH GRAPHIC WIDGETS WHEN LEARNING THE PYTHON PROGRAMMING LANGUAGE IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION	26
Світлана КАЛАУР	35
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДО ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	35
SVITLANA KALAUР	35
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE ORGANISATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIONOMIC SPHERE FOR SUPPORTING PARENTS WHO RAISE CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS	35
Юрій КОСЕНКО, Юлія СІДЕНКО	43
АЛГОРИТМ РОБОТИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ З ІСТОРИЧНИМИ ПИСЕМНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ	43
YURIH KOSENKO, YULIYA SIDENKO	43
ALGORITHM OF WORK FOR STUDENTS WITH A BREACH OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT WITH HISTORICAL WRITTEN SOURCES	43
Олена СВЕТЛОВА, Вікторія ЗАВГОРОДНЯ	50
ВАЖЛИВІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ОРТОПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	50
OLENA SVIETLOVA, VICTORIA ZAVHORODNIA	50
THE IMPORTANCE OF ORTHOPEDAGOGY SPECIALIST EDUCATION IN TODAY'S CONDITIONS	50
Юлія СНЯЛА	55
ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У НАВЧАННІ ХІМІЇ	55
YULIYA SNIALA	55
DIGITAL TOOLS APPLICATION IN CHEMISTRY TEACHING	55
Фітріянті СУЛАІМАН, Сямсул Бачрі ТАЛІБ, Сулаіман САМАД	65
РОЗРОБКА МОДЕЛІ КАР'ЄРНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРВІСУ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІК РОБОЧОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ КАР'ЄРНИХ ПРАГНЕНЬ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ №1 У МІСТІ ЕНРЕКАНГ	65
FITRIYANTI SULAIMAN, SYAMSUL BACHRI THALIB, SULAIMAN SAMAD	65
DEVELOPMENT OF A CAREER INFORMATION SERVICE MODEL THROUGH WORK TOURISM TECHNIQUES TO IMPROVE YOUTH CAREER ASPIRATIONS AT SMPN 1 ENREKANG	65
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	73

”

Калаур С. Психолого-педагогічні засади організації професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до підтримки батьків, які виховують дітей з особливими потребами. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 4. С. 35-42. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i4-005

Kalaur S. Psykholoho-pedahohichni zasady orhanizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery do pidtrymky batkiv, yaki vykhovuiut ditei z osoblyvyumu potrebamy [Psychological and pedagogical principles of the organisation of the professional training of future specialists in the socionomic sphere for supporting parents who raise children with special needs]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 4. S. 35-42. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i4-005

УДК 378:[37.013.42-051+364-4]:364.6-055.52-053-056.2
DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i4-005

Світлана КАЛАУР

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8099-9392>
svitlanakalaur@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДО ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті акцентовано увагу на потребі надання соціально-педагогічної підтримки батькам, які виховують дітей з особливими потребами. До такої діяльності необхідно готувати майбутніх фахівців соціономічної сфери (соціальних працівників та соціальних педагогів). Відомо, що поява дитини з особливими потребами змінює стосунки родини з оточуючим соціумом й детермінує зміни в всередині сім'ї. Так, батьки відходять від традиційного стилю життя та підлаштовуються до потреб дитини, виникає їх соціальна ізоляція, знижується соціальна активність. Проаналізовано проблеми, які мають батьки, розкрито класифікацію типів родин щодо здійснення соціальної адаптації. Обґрунтовано вагомість професійної діяльності фахівців соціономічної сфери у питаннях допомоги батькам здійснювати соціальну адаптацію та створювати сприятливе соціальне середовище у родині де є дитина з особливими потребами.

З психолого-педагогічної позиції професійну підготовку майбутніх фахівців соціономічної сфери розглядаємо як системний процес, що спрямований на досягнення позитивного результату у формуванні готовності до надання допомоги родинам у яких виховуються діти з особливими потребами на основі оволодіння спеціальними знаннями та практичними уміннями й навичками. У методичній площині необхідно працювати над формуванням у здобувачів внутрішньої позитивної мотивації до опанування професійно значимими теоретичними знаннями, та оволодіння практичними уміннями; поєднувати теоретичну та практичну підготовку; активно використовувати інноваційні освітні технології, методи та прийоми; розробляти необхідне навчально-методичне забезпечення відповідно до характеристик освітньої програми, програмних компетентностей (інтегральна компетентність, загальні компетентності, фахові компетентності) та програмних результатів навчання. Розкрито шляхи вдосконалення професійної підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 231 Соціальна робота; здобувачів освіти другого (магістерського) рівня таких спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки (Соціальна педагогіка) та 231 Соціальна робота (Соціальне адміністрування у громаді) у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Висвітлено практичні можливості навчальної дисципліни «Соціальна медіація» з циклу вибіркової для формування у студентів готовності до підтримки батьків, які виховують дітей з особливими потребами.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутні фахівці соціономічної сфери; професійний саморозвиток; підтримка батьків; діти з особливими потребами.

Svitlana KALAUР

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8099-9392>
svitlanakalaur@gmail.com

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE ORGANISATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIONOMIC SPHERE FOR SUPPORTING PARENTS WHO RAISE CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Abstract. The article focuses on the need to provide socio-pedagogical support to parents raising children with special needs. It is necessary to train future specialists in the socionomic sphere (social workers and social pedagogues) for such work. It is known that the appearance of a child with special needs changes the family's relationship with the surrounding society and determines changes within the family. Thus, parents depart from the traditional lifestyle and adapt to the needs of the child, their social isolation occurs and their social activity decreases. The problems faced by parents have been analysed in the article. The classification of family types regarding the implementation of social adaptation has been revealed. The author substantiates the importance of the professional activity of specialists in the socionomic sphere in matters of helping parents to carry out social adaptation and create a favorable social environment in a family where there is a child with special needs.

From a psychological and pedagogical point of view, we consider the professional training of future specialists in the socionomic sphere as a systematic process aimed at achieving a positive result in the formation of readiness to provide assistance to families in which children with special needs are raised based on the acquisition of special knowledge and practical skills. In the methodological plane, it is necessary to work on the formation of acquirers' positive internal motivation to master professionally significant theoretical knowledge and acquire practical skills; combine theoretical and practical training; actively use innovative educational technologies, methods and techniques;

develop the necessary educational and methodological support in accordance with the characteristics of the educational program, program competences (integral competence, general competences, professional competences) and program learning outcomes. The paper also reveals the ways of improving the professional training of the acquirers of the first (bachelor) education level in the specialty 231 Social work; the acquirers of the second (master) level of such specialties as 011 Educational and pedagogical sciences (Social pedagogy) and 231 Social work (Social administration in the community) at Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. The practical possibilities of the educational discipline "Social Mediation" from the selective cycle for the formation of students' readiness to support parents raising children with special needs have been highlighted.

Keywords: professional training; future specialists in the socio-economic sphere; professional self-development; support for parents; children with special needs.

Постановка проблеми. Як засвідчує статистика, що оприлюднена ООН близько 10% всього населення нашої планети становлять люди з особливими потребами. Науковці наводять дані про те, що в Україні у 2020 р. близько 6,3% від всього населення становлять особи з обмеженими можливостями [7, с. 19]. Можемо констатувати, що українсько-російська війна збільшить ці цифри. Наголосимо, що значна кількість становлять діти. З огляду на це, сучасні соціальні та економічні проблеми, які існують в Україні посилюють потребу забезпечення повноцінної соціальної інтеграції дітей з особливими потребами у соціум, актуальними стали питання щодо зменшення і повного уникнення дискримінації, сегрегації та стигматизації неповнолітніх, які мають особливі потреби.

Наголосимо, що у нашій країні створено доволі ґрунтовну нормативно-правову базу, яка забезпечує належний рівень соціальної політики щодо збереження прав і свобод осіб з особливими потребами, а саме прийнято Закони України: «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» (2000 р.), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.), «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2018 р.); розроблено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та інші. Однак, поза увагою залишаються питання щодо надання соціально-педагогічної та соціально-психологічної допомоги родинам, у яких виховуються діти з особливими потребами. Тобто у нашому баченні важливим елементом роботи з дітьми, які мають особливі потреби є не лише формування нової соціальної політики, а й ґрунтовна фахова підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери до надання психолого-педагогічної підтримки родинам у яких вони виховуються. Отже, актуальність проведення нашого дослідження у даній статті, насамперед, обумовлена потребою формування у майбутніх фахівців соціономічної сфери компетентності у наданні якісної фахової допомоги родинам, які виховують дітей з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У ході вивчення означеного питання було встановлено, що найбільш дослідженими є теоретичні, методичні та практичні питання формування професійної компетентності педагогів освітніх закладів різних типів акредитації до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Ці питання проаналізовані у працях В. Боднар [2], Ю. Бойчук [1], Л. Козіброди [6], З. Шевців [13] та ін. Практичні проблеми щодо особливостей організації процесу соціалізації та інтеграції неповнолітніх осіб з особливими потребами вивчали Л. Зданевич [4], Н. Софій [9], Н. Стадієнко [11] та ін. З'ясовано, що питання, які стосуються аналізу надання соціальних послуг родинам, які виховують дітей з особливими потребами вивчені значно менше. Так, О. Столярик [12] зауважує, що у соціальній роботі з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами фахівці соціономічної сфери (соціальні працівники) використовували дефіцитарну модель допомоги, яка орієнтована на суб'єкт-об'єктні відносини, у фокусі яких перебували, головним чином, проблеми і потреби клієнтів та уникнення ризиків, пов'язаних з негативними наслідками. У публікації Т. Семигіної [8] наголошено на доцільності використання у роботі з родинами, у яких виховуються діти з порушеннями психічного, фізичного чи інтелектуального розвитку підходу, що дозволяє орієнтуватися на сильні сторони клієнтів.

Нині можемо констатувати, що методичні та практичні питання щодо важливості соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами є беззаперечними та повинні посісти центральне місце. Однак було з'ясовано, що все ще залишаються мало вивченими питання професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до надання послуг родинам, у яких виховуються діти з особливими потребами. Вважаємо, що майбутніх фахівців доцільно ще під час навчання у ЗВО готувати не лише до надання послуг з реабілітації такої категорії дітей, а й цілеспрямовано навчати їх надавати підтримку батькам, допомагати їм позбуватися почуття провини та активно використовувати у своїй практичній діяльності підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів.

Метою цього дослідження є висвітлення психолого-педагогічних засад у контексті формування готовності майбутніх фахівців соціономічних професій (соціальних працівників та соціальних педагогів) до надання підтримки батькам, у яких виховуються діти з особливими потребами.

Методи дослідження. Для максимальної реалізації поставленої у статті мети, застосовувалися теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової інформації. У цьому контексті

здійснено пошук інформації в електронній базі даних Google Scholar, українських і зарубіжних веб-сайтах. Науковий пошук передбачав такі практичні дії: теоретико-методологічний аналіз змісту наукових дефініцій «соціономічна сфера», «професійна підготовка», «підтримка батьків», «проблеми батьків, які виховують дітей з особливими потребами»; представлено науковий аналіз практичних можливостей діючих освітніх програм щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників у Тернопільському національному університеті імені Володимира Гнатюка у площині надання освітніх послуг здобувачам освіти; висвітлено шляхи вдосконалення професійної підготовки здобувачів освіти (бакалаврам та магістрантам) до надання послуг та організацію роботи з родинами, які виховують дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. У контексті поставленої мети вважаємо за доцільне, насамперед, зосередити увагу на аналізі сутності наукової дефініції «фахівці соціономічної сфери». Зокрема, у ході вивчення означеного питання, було встановлено, що у баченні Т. Браніцької «соціономічні професії (типу «людина-людина») передбачають постійну роботу з людьми та безпосереднє спілкування в процесі професійної діяльності» [3, с. 25]. Авторка наголошує на тому, що такі професії пов'язані з такими сферами суспільства, як: медичне обслуговування, навчання і виховання, побутове обслуговування, правовий захист. Тобто професії психолога, менеджера, педагога, лікаря, соціального працівника належать до групи соціономічних професій. Поділяємо думку Т. Браніцької з приводу того, що важливою характеристикою для фахівців соціономічної сфери є «спілкування, необхідне для здійснення ділових безпосередніх або опосередкованих контактів людини з іншими людьми. Специфіка соціономічних професій полягає в тому, що в них людина або спільність людей існують не як соціальне середовище, умова діяльності, а як об'єкт і предмет діяльності» [3, с. 26].

У контексті нашого дослідження будемо опиратися на тих фахівців соціономічної сфери, які надають соціальні, соціально-педагогічні послуги клієнтам, у родині яких виховуються діти, які мають особливі потреби. Тобто мова піде про вдосконалення професійної підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 231 Соціальна робота, здобувачів освіти другого (магістерського) рівня таких спеціальностей як-от 011 Освітні, педагогічні науки (Соціальна педагогіка) та 231 Соціальна робота (Соціальне адміністрування у громаді) у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

У дослідженні виходимо з тих міркувань, що «професійна підготовка має бути гуманістично спрямованою, що забезпечується через самоактуалізацію особистості; орієнтацію на усвідомлення і відповідальний вибір значимих знань, поведінки та вчинків» [5, с. 115]. Причому ми [16] вважаємо, що майбутні фахівці соціономічної сфери ще під час здобуття професії повинні готуватися у ЗВО так, щоб вони змогли повністю усвідомити усі зміни у соціальній сфері та були готові до ефективного усунення негативних соціальних проявів у суспільстві відповідно до своїх посадових обов'язків. Як доводить Я. Юрків, «професіоналізм особистості передбачає об'єктивність фахівця при сприйнятті та аналізі складних педагогічних ситуацій; вміння визначити коло доступних йому завдань; готовність застосувати свій професійний досвід у відповідності з новими обставинами, ситуаціями» [14, с. 88].

З психолого-педагогічної точки зору професійна підготовка майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів є системним і цілісним процесом, який передбачає впровадження праксеологічного, діяльнісного, системного, акмеологічного підходів, базується на впровадженні інноваційних освітніх технологій (інтерактивна, тренінгові, особистісно орієнтована) та охоплює ґрунтовну теоретичну (вивчення професійно орієнтованих дисциплін) й практичну (неперервна система практик) підготовку за обраною освітньою програмою. Організуючи освітній процес для майбутніх фахівців соціономічних професій, викладачам професійно зорієнтованих дисциплін необхідно цілеспрямовано працювати над формуванням у здобувачів освіти почуття професійної гордості та стимулювати до системного саморозвитку як в особистісній, так і в професійній площині.

У методологічному контексті професійна підготовка фахівців соціономічної сфери до роботи з родинами, у яких виховуються діти з особливими потребами, на наш погляд, має базуватися на таких аспектах, як-от:

- по-перше, необхідно цілеспрямовано працювати над формуванням у здобувачів внутрішньої позитивної мотивації до опанування професійно значимими теоретичними знаннями, та оволодіння практичними вміннями і навичками у зазначеній площині;
- по-друге, доцільно здійснювати поєднання теоретичної підготовки з практичною;
- по-третє, варто активно використовувати інноваційні освітні технології, методи та прийоми;
- по-четверте, розробляти необхідне навчально-методичне забезпечення відповідно до характеристик освітньої програми (предмета область, орієнтація, основний фокус, особливості), програмних компетентностей (інтегральна компетентність, загальні компетентності, фахові компетентності), програмних результатів навчання.

З практичної позиції професійну підготовку майбутніх фахівців соціономічної сфери (соціальних працівників та соціальних педагогів) можна розглядати як системний процес, що

спрямований на досягнення позитивного результату у формуванні готовності до надання допомоги родинам у яких виховуються діти з особливими потребами на основі оволодіння спеціальними знаннями та практичними вміннями й навичками. Для формування належного рівня готовності до надання допомоги родинам, у яких виховуються діти з особливими потребами, основу професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери має становити систематичне вивчення відповідних дисциплін та ґрунтовна практична підготовка.

Розглянемо більш ґрунтовніше практичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до підтримки батьків у родинах яких виховуються діти з особливими потребами. Насамперед акцентуємо увагу на тому, що поява у родині дитини з особливими потребами кардинально змінює стосунки родини з оточуючим соціумом, а також детермінує зміни в всередині сім'ї. Встановлено, що доволі часто батьки відчують депресію, стрес, тривожність; у них може виникати стигматизація. У таких родинах доволі часто відбувається повна, або часткова соціальна ізоляція; порушується функціональний спектр обов'язків, які батьки можуть ефективно виконувати (частину обов'язків просто не реально виконати); знижується адаптаційний потенціал родини та її ресурсні можливості; погіршується сімейний добробут. Для родин, у яких виховуються діти з особливими потребами, притаманна така проблема, яка стосується ґендерної нерівності, адже догляд за дитиною, зазвичай, покладається на плечі матері, тоді як батько самотужки повинен забезпечувати збільшені фінансові потреби родини. Мати у такій родині відчуває власну неповноцінність, внаслідок фрустрованої потреби у самореалізації, що стає головним джерелом материнського стресу, депресії, а у батька може виникнути безпорадність у наслідок не можливості повноцінного забезпечення потреб дитини та своєї дружини. Ці факти спричиняють погіршення фінансового становища родини, а також ведуть до зниження самореалізації батьків як самодостатніх членів соціуму. Як наслідок такого стану речей, батьки відходять від традиційного укладу та стилю життя, який був раніше та підпорядковують своє життя до потреб дитини. Так, часто саме соціальна ізоляція батьків виступає вагомим негативним фактором, що знижує доступ до надання соціальних послуг. До негативних факторів відносять знижену соціальну активність членів сім'ї, яка передбачає невелику кількість інтерацій із соціальними структурами та фахівцями. Як доводять іноземні науковці [15], між соціальним фахівцем та батьками дитини повинні бути партнерські стосунки, що забезпечить успішну соціалізацію дитини. Проте ефективну співпрацю фахівців та батьків дитини з особливими потребами часто не вдається налагодити через стиги та стереотипи, які панують у родині.

Наголосимо на тому, що у вихованні дитини з особливими потребами батьки, доволі часто, не готові активно здійснювати соціальну адаптацію своєї дитини, бо зустрічаються з реальною необхідністю враховувати індивідуальні особливості дитини, яку не уміють зреалізувати. У залежності від того якою саме є сформована у батьків здатність здійснювати соціальну адаптацію власної дитини ми [16] виокремлюємо *три групи сімей*:

1) сім'ї, які здатні створити сприятливі умови для налагодження соціальної адаптації своєї дитини. Діти, які виховуються у таких родинах отримують удома допомогу в навчанні, вихованні, в організації спілкування, ігровій діяльності відповідно до індивідуальних можливостей. З огляду на це, участь фахівців соціономічних професій в організації соціальної адаптації є не доцільною, або мінімальною;

2) сім'ї, які частково можуть реалізувати соціальну адаптацію дитини з особливими потребами. До цієї категорії родин, найчастіше, належать неповні сім'ї, де дитину виховує лише мати (у 60%), або бабуся (30%). Відсоток батьківських сімей невеликий (менше 5%). Зазвичай соціальна адаптація дитини з особливими потребами ґрунтується лише на спільній організації дозвілля. Соціальна адаптація дитини у такій родині буде здійснюватися ефективно за умови коли державні установи та фахівці-професіонали будуть допомагати родині;

3) сім'ї, які не здатні самостійно здійснювати соціальну адаптацію своїх дітей, які мають особливі потреби. У цих сім'ях батьки не спроможні займатися своїми дітьми через те, що мають адитивну поведінку (алкогольну, або наркотичну залежність), а діти часто мають глибоку розумову відсталість. У таких родин адаптаційний потенціал практично відсутній, тому їм обов'язково необхідна допомога фахівця [10, с. 127-129].

Отже, можемо констатувати, що батьки із другої та особливо із третьої групи, у яких на вихованні є діти з особливими потребами, доволі часто потребують кваліфікованої допомоги фахівців соціономічних професій, яка передбачає: здійснення різних видів патронажу; залучення батьків до реабілітаційного процесу. Фахівець повинен здійснювати діагностичне спостереження за сім'ями та психотерапевтичну роботу з батьками.

Вважаємо, що здобувачі освіти під час професійної підготовки у ЗВО повинні активно працювати над тим, що допомогти батькам здійснювати соціальну адаптацію та створити сприятливе соціальне середовище. У нашому баченні [10, с. 126-127] таке сприятливе соціальне середовище сім'ї складається з таких складових як:

- матеріальної (речі і предмети, необхідні для життєдіяльності як самої дитини, так і сім'ї);
- сімейно-побутової (санітарно-побутовий стан, впровадження нових традицій);
- духовно-освітньої (загальна культура членів сім'ї, внутрішньо сімейний обмін знаннями);
- етично-психологічної (морально-психологічний мікроклімат сім'ї, культура спілкування, норми і моральні цінності, ступінь згуртованості).

Вважаємо, що вплив позитивного соціального середовища сім'ї на розвиток адаптаційних здібностей дитини з особливими потребами, яка в ній виховується є таким сильним тому, що воно володіє вагомим впливом на формування особистості дитини з особливими потребами. З наведених аргументів очевидним є те, що здобувачів освіти під час навчання в бакалавраті та в магістратурі доцільно цілеспрямовано готувати до підтримки батьків, які виховують дітей з особливими потребами. Так, освітньо-професійна програма для професійної підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота галузі знань 23 Соціальна робота у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка орієнтована на підготовку майбутніх фахівців в галузі соціальної роботи, здатних до вирішення соціальних проблем, надання інтегрованих соціальних послуг вразливим категоріям клієнтів. Серед переліку фахових компетентностей всім допомагають майбутнім фахівцям здійснювати соціальну підтримку батьків, на вихованні яких є діти з особливими потребами, а саме: здатність до виявлення та оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі тих, які опинилися в складних життєвих обставинах (ФК 5); здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення (ФК 10); здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їхніх індивідуальних потреб, культурних, соціальних і інших відмінностей (ФК 11); здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на покращення соціального добробуту (ФК 12); здатність здійснювати цілеспрямований свідомий вплив на поведінку людей і соціальних груп з метою організації та координації їх діяльності в процесі досягнення цілей (ФК 15); здатність виявляти, залучати та ефективно використовувати фінансові та інші ресурси для задоволення потреб і вирішення проблем індивіда і групи (ФК 16); здатність до ефективного комунікації з різними категоріями осіб, вміння налагоджувати та підтримувати ефективну міжособистісну взаємодію з метою надання професійної допомоги (ФК 19); здатність здійснювати професійне втручання щодо індивідів та груп в умовах надзвичайних ситуацій із застосуванням комплексного корекційного, терапевтичного, реабілітаційного інструментарію (ФК 23).

Наголосимо, що окремих навчальних дисциплін, які би безпосередньо стосувалися формування у здобувачів бакалаврської освітньої програми готовності до надання підтримки батькам, які виховують дітей з особливими потребами немає. Однак, теоретичні питання піднятої проблематики розглядаються під час вивчення таких дисциплін професійної підготовки, як-от: «Основи професійної комунікації», «Соціальна діагностика і профілактика», «Соціальна реабілітація», «Соціальний супровід», «Соціальний патронаж», «Соціальне консультування», а практичні аспекти діяльності відпрацьовуються під час організації волонтерської, виробничої та професійно-орієнтованої практик.

Зважаючи на створену можливість у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка здобути неперервну освіту, є реальна змога продовжувати навчання у магістратурі за освітньо-професійною програмою «Соціальне адміністрування у громаді» за спеціальністю 231 Соціальна робота, або за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Так, освітньо-професійна програма «Соціальне адміністрування у громаді» орієнтована на управлінські аспекти соціальної роботи, планування та організацію соціального розвитку спільнот, використання інноваційних підходів в адмініструванні соціальних послуг та вирішенні соціальних проблем. Відзначимо, що серед переліку фахових компетентностей, якими опановують магістранти виокремлено п'ять, які допомагають сформувати у них готовність здійснювати соціальну підтримку батьків, на вихованні яких є діти з особливими потребами, а саме: здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення (ФК 2); здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації (ФК 3); здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг (ФК 6); здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень (ФК 8); здатність до критичного оцінювання соціальних наслідків політики у сфері прав людини, соціальної інклюзії та сталого розвитку суспільства (ФК 12). Навчальні дисципліни «Соціальне адміністрування та супервізія» та «Соціальне партнерство» розкривають загальні теоретичні та методичні аспекти питання налагодження співпраці фахівця з батьками діти, яких мають особливі потреби, а практичні уміння магістранти можуть вдосконалити перебуваючи на організаційно-управлінській практиці.

Зауважимо, що магістр освітньо-професійної програми Соціальна педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки також готується у ЗВО до реалізації таких фахових компетентностей, які дотичні до формування готовності до підтримки батьків, які виховують дітей з особливими потребами.

До прикладу, у них формуються такі фахові компетентності як-от: здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності; встановлювати партнерські відносини між школою, сім'єю і громадою; здійснювати оцінку ефективності роботи з різними категоріями сімей (ФК 6); здатність організовувати сприятливе середовище у різних соціальних інституціях; готовність мобілізуватись до дій в екстремальних ситуаціях; визначати фактори агресивного середовища, прогнозувати наслідки його впливу на дитину; визначати шляхи створення безпечного й розвивального середовища; розробляти методичні рекомендації з питань створення сприятливого середовища в різних соціальних інститутах (ФК 12); здатність до посередництва між клієнтами та структурами, що надають послуги, з метою максимізації соціально-педагогічних ресурсів відповідно до потреб та інтересів споживачів послуг (ФК 16). Так магістранти мають змогу поглибити теоретичні знання щодо надання підтримки батькам, які виховують дітей з особливими потребами під час вивчення таких навчальних дисциплін «Теорія і практика роботи соціального педагога в громаді» та «Коучінг в соціально-педагогічній роботі», а також вдосконалити практичні уміння під час соціально-педагогічної практики у закладах освіти.

Відзначимо, що в освітню підготовку магістрантів двох освітніх програм у цикл дисциплін за вибором введено навчальну дисципліну «Соціальна медіація» (3 кредити ECTS), яка дозволяє здобувачам опанувати на більш ґрунтовнішій основі методичними аспектами роботи з батьками, які виховують дітей з особливими потребами, а також вдосконалити свої практичні уміння. Дисципліна «Соціальна медіація» спрямована на формування у магістрантів теоретичних знань про місце і значення медіаторських послуг у професійній діяльності, а також сприяє удосконаленню конфліктологічної компетентності. Основною метою викладання навчальної дисципліни «Соціальна медіація» є формування у здобувачів освіти теоретичних уявлень про медіаторську діяльність як галузь гуманітарного знання, її об'єкт і предмет та основні сфери поширення. Навчальна дисципліна спрямована на вивчення та аналіз процесу організації медіаторської діяльності та проведення медіації. Магістранти опанують практичними прийомами проведення ділових переговорів та вивчать основні підходи до організації медіації з різними категоріями клієнтів. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціальна медіація» є: сформувані у здобувачів гуманістичну професійну позицію; вивчення особливостей медіаторської діяльності; ознайомлення із змістом моделей медіації; дослідження функції та стадій медіації; ознайомлення із кодексом етики медіатора; вивчення процедури медіації в сімейних конфліктах та в кримінальних справах; вивчення практичних аспектів проведення переговорного процесу.

Вивчаючи вибірккову навчальну дисципліну «Соціальна медіація», на практичних заняттях магістранти вчаться на конкретних прикладах проводити процедуру медіації між батьками дітей з особливими потребами та представниками соціальних структур, а також допомагають батькам опанувати своїми емоціями, працюють із їхніми потребами та переживаннями. Найбільшою ефективності було досягнуто на основі використання в освітньому процесі ігрових інтерактивних технологій. Так, магістранти позитивно оцінили свою участь в інтерактивних іграх «Конфлікт у родині», «Внутрішньоособистісний конфлікт матері». На заняттях основний акцент ми зробили на мобілізації психофізичних та інтелектуальних можливостей конкретного здобувача у процесі поетапного переходу від демонстрації зразка професійної діяльності до формування відповідного вміння надавати практичну допомогу батькам, які виховують дітей з особливими потребами. У якості самостійної практичної діяльності магістранти мали змогу розробити власний соціальний проект «Соціально-педагогічна робота з родинами, де виховуються діти з особливими потребами». Цінним з практичної точки було те, що магістранти розробили аплікаційну форму своїх проектів, яка складалася із таких розділів: вступ і короткий опис; загальна інформація; передбачувані результати; структура проекту; соціальний вплив проекту; просування (promotion), моніторинг, оцінка і звітність проекту; орієнтовний бюджет проекту та фінансування з інших ресурсів. Отже, вивчаючи навчальну дисципліну циклу вибірккових «Соціальна медіація», здобувачі магістерського рівня освіти мають змогу отримати ґрунтовні теоретичні знання та опанувати доволі вагомим спектром практичних умінь щодо надання підтримки батькам, які мають у родині дітей з особливими потребами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Майбутні фахівці соціономічної сфери (соціальні працівники та соціальні педагоги) під час професійної підготовки мають опанувати теоретичними знаннями та оволодіти практичними уміннями щодо організації підтримки тим батькам, у родині яких виховуються діти з особливими потребами, адже така категорія сімей є їхніми клієнтами. Інтегративні характеристики фахівців соціономічної сфери визначаються через цілі, сфери, форми та види майбутньої професійної діяльності. Вважаємо, що під час професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери потрібно здійснювати проектування освітньої діяльності на основі використання інтерактивних технологій та стимулювання до саморозвитку. Усе це допоможе сформувати готовність до надання допомоги родинам, які мають на вихованні дітей з особливими потребами. Причому майбутні соціальні педагоги та соціальні працівники мають уміти, насамперед,

налагоджувати у родині позитивне середовище, допомагати розв'язувати конфліктні ситуації та долати соціальні проблеми.

Було взято до уваги той факт, що успішність взаємодії з родинами, які виховують дітей з особливими потребами та надання їм соціально-психолого-педагогічних послуг майбутніми фахівцями соціономічної сфери залежить від адекватного розуміння вагомості такої діяльності та пізнання практичних шляхів їх здійснення. Причому, виходимо з тих міркувань, що таке пізнання має носити випереджувачий характер, має бути спрямоване на налагодження активної сімейної взаємодії, варто робити наголос на формуванні адекватного знання про особливості роботи з такою родиною. Здобувачі освіти ще під час навчання мають опанувати ефективними методами впливу і взаємодії з як з батьками так і з самими дітьми, які мають особливі потреби. Якісна професійна підготовка дасть можливість здобувачам освіти (бакалаврам та магістрантам) оволодіти не лише ґрунтовними знаннями, допоможе розширити спектр практичних умінь, а й дасть можливість вдосконалити інклюзивну компетентність. Усе це допоможе якісно розв'язувати професійні завдання та дозволить знаходити ефективні та оптимальні способи розв'язання проблем, які не можуть самотужки розв'язати батьки у родинах де я діти з особливими потребами.

Дослідження не охоплює всіх аспектів зазначеної проблеми. Питання підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери на основі використання інтерактивних технологій для формування та розвитку готовності до надання підтримки батькам які виховують дітей з особливими потребами, потребують більш ґрунтовної уваги та буде розглянуте нами у подальших публікаціях.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д. Інклюзивне образование в Украине: современное состояние и тенденции развития. *Особый ребенок*. 2012. № 2. С. 113–118.
2. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 2010. Вип. 15. С. 39–43.
3. Браніцька Т. Р. Загальна характеристика фахівця соціономічної професії. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 25–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_7
4. Зданевич Л. В., Машкіна Л. А. Соціально-педагогічний патронат у системі дошкільної освіти. *Хмельницький : ХГПА*, 2008. 232 с.
5. Калаур С. М. Методологічні засади організації освітньої підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 2 (41). С. 115–118.
6. Козіброда Л. В. Теоретико-методологічні основи соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки. Львів–Дрогобич, 2021. 548 с.
7. Лучик С. Д., Лучик В. Є. Розвиток інклюзії у вищій освіті. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський : Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. 2020. С. 19–21.
8. Семигіна Т. Дослухаючись до розповідей: нарративні дослідження у соціальній роботі. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2020. С. 115–118. DOI: <https://doi.org/10.36074/18.09.2020.v2.28>
9. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб.* / Л.І. Даниленко (ред.). Київ, 2007. 128 с.
10. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. Й. Капська, Н. С. Олексюк, С. М. Калаур, З. З. Фалинська. Тернопіль : Астон, 2010. 304 с.
11. Стадієнко Н. Шляхи інтеграції дітей з особливими потребами у суспільство: наук.-метод. зб. Київ : Контекст, 2000. 336 с.
12. Столярик О. Стратегії соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з аутизмом. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. Вип. 2 (131). С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-2-6>
13. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. 2-ге вид., виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.
14. Юрків Я.І. Особливості формування психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у вищому навчальному закладі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. 2016. №6 (303) жовтень, 2016. Частина III. С. 87–94.
15. Casagrande K. A., Ingersoll B. R. Service delivery outcomes in ASD: Role of parent education, empowerment, and professional partnerships. *Journal of Child and Family Studies*. 2017. 26(9). S. 2386–2395.
16. Olga Soroka, Svitlana Kalaur, Andrii Balendr. Monitoring of Corporate Culture Formation of Specialists of Social Institutions. *Postmodern Openings*. 2020, Volume 11, Issue 1 Supl. 1, pages: 218-233. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/131>

References

1. Boichuk Yu. D. Ynkliuzyvnoe obrazovanye v Ukraine: sovremennoe sostoianye y tendentsyy razvytyia. Osobyi rebenok. 2012. № 2. S. 113–118. (in Ukrainian).
2. Bondar V. I. Inkliuzyvne navchannia ta pidhotovka pedahohichnykh kadriv dlia yoho realizatsii. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta psykholohiia. 2010. Vyp. 15. S. 39–43. (in Ukrainian)
3. Branitska T. R. Zahalna kharakterystyka fakhivtsia sotsionomichnoi profesii. Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina». 2012. № 6. S. 25–28. Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_7 (in Ukrainian)
4. Zdanevych L. V., Mashkina L. A. Sotsialno-pedahohichni patronat u systemi doshkilnoi osvity. Khmelnytskyi : KhHPA, 2008. 232 s. (in Ukrainian)
5. Kalaur S. M. Metodolohichni zasady orhanizatsii osvitnoi pidhotovky maibutnii fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia : «Pedahohika. Sotsialna robota». 2017. Vypusk 2 (41). S. 115–118. (in Ukrainian)
6. Kozibroda L. V. Teoretyko-metodolohichni osnovy sotsializatsii uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh shkilnoho seredovyscha (kinets KhKh – pochatok KhKhI st.). Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora pedahohichnykh nauk zi spetsialnosti 13.00.01 – Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky. Lviv–Drohobych, 2021. 548 s. (in Ukrainian)
7. Luchyk S. D., Luchyk V. Ye. Rozvytok inkliuzii u vyshchii osviti. Innovatsii partnerskoi vziaemodii osvity, ekonomiky ta sotsialnoho zakhystu v umovakh inkliuzii ta prahmatychnoi rehabilitatsii sotsiumu: materialy IV mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. m. Kamianets-Podilskyi : Podilskyi spetsialnyi navchalno-rehabilitatsiinyi sotsialno-ekonomichnyi koledzh. 2020. S. 19–21. (in Ukrainian)
8. Semyhina T. Doslukhaiuchys do rozpovidei: naratyvni doslidzhennia u sotsialnii roboti. Zbirnyk naukovykh prats ΛOHOΣ. 2020. C. 115–118. DOI: <https://doi.org/10.36074/18.09.2020.v2.28> (in Ukrainian)
9. Sofii N. Z., Naida Yu. M. Kontseptualni aspekty inkliuzyvnoi osvity. Inkliuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia: navch.-metod. posib. / L.I. Danylenko (red.). Kyiv, 2007. 128 s. (in Ukrainian)
10. Sotsialno-pedahohichna robota z problemnymy simiamy : navch.-metod. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / A. Y. Kapska, N. S. Oleksiuk, S. M. Kalaur, Z. Z. Falynska. Ternopil : Aston, 2010. 304 s. (in Ukrainian)
11. Stadienko N. Shliakhy intehratsii ditei z osoblyvymy potrebamy u suspilstvo: nauk.-metod. zb. Kyiv : Kontekst, 2000. 336 s. (in Ukrainian)
12. Stoliaryk O. Stratehii sotsialnoi pidtrymky simei, yaki vykhovuiut ditei z autyzmom. Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. 2020. Vyp. 2 (131). S. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-2-6> (in Ukrainian)
13. Shevtsiv Z. M. Osnovy inkliuzyvnoi pedahohiky: pidruchnyk. 2-he vyd., vypravlene, dopovnene. Lviv: «Novyi svit – 2000», 2019. 264 s. (in Ukrainian)
14. Iurkiv Ya. I. Osoblyvosti formuvannia psykholohichnoi hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi diialnosti u vyshchomu navchalnomu zakladi. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia : Pedahohichni nauky. 2016. №6 (303) zhovten, 2016. Chastyna III. S. 87–94. (in Ukrainian)
15. Casagrande K. A., Ingersoll B. R. Service delivery outcomes in ASD: Role of parent education, empowerment, and professional partnerships. *Journal of Child and Family Studies*. 2017. 26(9). S. 2386–2395.
16. Olga Soroka, Svitlana Kalaur, Andrii Balendr. Monitoring of Corporate Culture Formation of Specialists of Social Institutions. *Postmodern Openings*. 2020, Volume 11, Issue 1 Supl. 1, pages: 218-233. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/131>